

СКРИПКА ЎРГАТИШДА БОЛАЛАР УЧУН САМАРАЛИ МАШҚЛАР

Гульбахар Юлдашева

Консерватория

Аннотация: Ушбу мақолада болаларга скрипка ўргатиш жараёнида қўлланиладиган самарали машқлар тизими ёритилган. Болаларнинг ёши ва индивидуал қобилиятларига мос равишда танланган машқлар орқали тўғри ҳолат, арқон ва чап қўл техникаси, ритм ҳисси ва интонацияни ривожлантириш методлари таҳлил қилинган. Шунингдек, машқларнинг болаларда ижодий қизиқишни ошириш ва мусиқий тафаккурни кенгайтиришдаги аҳамияти ёритиб берилган.

Калит сўзлар: скрипка, ўқитиш методикаси, болалар, машқлар, арқон техникаси, интонация, ритм ҳисси, ижодий ривожланиш.

КИРИШ

Скрипка мусиқий асбоби ўзига хос ўткир, таъсирчан ва чуқур эмоционал овозга эга бўлиб, болаларнинг мусиқий таълимнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Скрипка ўргатиш жараёнида нафақат техник малака, балки эстетик ҳис, ижодий қобилият ва саҳна маданиятини ривожлантириш ҳам назарда тутилади.

Болаларга скрипка ўргатишда биринчи босқичда асосий муаммолардан бири — уларда тўғри ҳолат, мускул эркинлиги ва ҳаракатлар мувофиқлигини шакллантиришдир. Бу жараёнда машқлар тўғри танланмаса, болада нотўғри поза, қўлларда зўриқиш, товушда сифатсизлик пайдо бўлиши мумкин. Шунинг учун машқлар боланинг ёши, физиологик имконияти ва диққатини ҳисобга олган ҳолда тизимли равишда берилиши лозим.

Скрипка ўргатиш методикасида машқлар қуйидаги асосий вазифаларни бажаради:

1. Асбобни тўғри ушлаш ва ҳаракат эркинлигини таъминлаш.
2. Арқон ҳаракатларини бир хил товуш билан бажариш малакасини ривожлантириш.
3. Чап қўл бармоқ позицияси ва тезкорлигини ошириш.
4. Интонация аниқлиги ва ритм ҳиссини шакллантириш.
5. Ижодий фикрлаш ва мусиқий тинглаш қобилиятини кучайтириш.

Тўғри ҳолат ва қўл позициясини ривожлантирувчи машқлар

Скрипкада тўғри ҳолат техника ва овоз сифати учун асосий омил ҳисобланади. Болаларда бу кўникмани шакллантириш учун қуйидаги машқлар тавсия этилади:

- Айна олдида машқ қилиш – бола ўз ҳолатини кўз билан кузатиб, хатоларни дарҳол тўғрилай олади.

- Асбобсиз ҳаракатлар – арқонни ҳавода текис юритиш, мускул хотирасини шакллантириш.

- “Қуш боласи” машқи – скрипкани енгил ва эркин ушлаб туриш, елка ва бўйинда зўриқишни олдини олиш.

Арқон техникасини ривожлантириш машқлари

Арқон ҳаракати орқали товуш сифати, динамика ва мусиқий ифодалилиқ таъминланади. Бунда:

- Деташе машқи – ҳар товушни алоҳида ва бир хил босимда чиқариш.

- Легато машқи – бир неча нотани битта арқон ҳаракатида ижро қилиш.

- Сирпанма ҳаракат машқи – арқонни енгил ва текис ҳаракат билан юритиш, овозда узлуксизлик яратиш.

Чап қўл техникаси

Чап қўлнинг тўғри позицияси ва тезкорлиги гамма, этюд ва пьесаларда муҳим аҳамиятга эга. Машқлар:

- Нота-бармоқ боғланиши машқи – гаммалар орқали бармоқларнинг жойлашишини мустаҳкамлаш.

- Интонация машқи – бир нотани метромон ёрдамида такрор чалиш ва эшитиш аниқлигини ривожлантириш.

- Қадам-қадам машқи – ноталар орасидаги масофани сезиш орқали интервал ҳиссини шакллантириш.

Ритм ҳисси ва ижодий ривожланиш машқлари

Ритм ҳисси мусиқий ижрода асосий техник ва ифодалилиқ омилларидан биридир. Агар болада ритм сезгиси етарлича ривожланмаган бўлса, у ноталарни тўғри босиши мумкин, лекин ижроси “беҳарорат” ва уйғунликсиз эшитилади. Шунинг учун скрипка ўргатиш жараёнида ритм машқларини дастлабки босқичданоқ киритиш жуда муҳим.

Ритм ҳиссини ривожлантириш жараёнида метроном асосий ёрдамчи восита сифатида қўлланилади. Аммо уни фақат вақтни белгилаш учун эмас, балки болада ички ритм сезгисини шакллантириш учун ҳам тўғри қўллаш зарур. Машқларни оддийдан мураккабга ўтказиш тавсия этилади:

Оддий ритм машқлари

- Қарсак ва товуш бирлиги: Болалар метроном зарбаси билан қўл чапиш орқали ритмни ҳис қиладилар, кейин шу ритмда скрипкада оддий ноталар ижро этилади.

- Нота узунликлари билан ўйин: Бир зарбага тўғри келадиган тўртлик, яримлик ва саккизлик ноталарни навбат билан чалиш.

- “Савол-жавоб” машқи: Ўқитувчи маълум ритмда куй чалади, бола шу ритмни такрорлайди.

Мураккаб ритм машқлари

- Синкопа ва акцентлар билан ишлаш: Болада ритм оҳангида динамик ўзгаришлар ҳиссини уйғотиш.
- Турли ўлчамларда ижро: 2/4, 3/4, 6/8 каби ўлчамларда бир хил куйни чалиш.
- Темпни ўзгартириш машқи: Бир куйни аввало секин темпда, сўнгра ўрта ва тез темпда ижро этиш.

Ижодий ривожланиш машқлари

Ритм ҳиссини ривожлантириш билан бирга болада импровизация қобилияти ва мусиқий фикрлаш ҳам уйғотилиши керак:

- Импровизация асослари: Болаларга белгиланган ритм қолипида ўз ноталарини ўйлаб топиш имкониятини бериш. Масалан, ўқитувчи метроном ва асосий ритмни беради, бола эса ўзига ёққан ноталар билан ижро этади.
- Куйни ўзгартириш машқи: Оддий халқ куйи ёки машҳур болалар кўшиғини олиб, унда ритм ёки темпни ўзгартириш.
- Ансамбль импровизацияси: Бир неча ўқувчи бир вақтда уйғун ритмда чалиши, ҳар бири ўз қисмини импровизация қилиши.

Педагогик аҳамияти

Ритм машқлари болаларда нафақат техник ривожланишга, балки диққатни жамлаш, қўл ва мия ҳаракатларини уйғунлаштириш, ижодий ташаббус кўрсатиш қобилиятига ҳам хизмат қилади. Бундай машқлар жараёнида болаларда саҳнада ўзини эркин тутиш, ансамблда уйғун ишлаш ва мусиқий матнга эркин муносабатда бўлиш малакаси шаклланади.

ХУЛОСА

Скрипка ўргатишда болалар учун самарали машқлар тизими нафақат техник маҳоратини, балки мусиқий тафаккурини, ижодий қобилиятини ва сахна маданиятини ривожлантиришда ҳам катта аҳамиятга эга. Ўргатиш жараёнида машқлар боланинг ёши, жисмоний имкониятлари ва психологик ҳолатини ҳисобга олган ҳолда танланиши лозим. Тўғри танланган машқлар болада тўғри ҳолатни шакллантиради, арқон ва чап қўл техникасини мустаҳкамлайди, ритм ва интонация ҳиссини оширади, шу билан бирга мусиқага қизиқишини кучайтиради.

Тадқиқот ва педагогик тажриба шуни кўрсатадики:

- Тўғри ҳолат ва эркин ҳаракат – барча кейинги техник кўникмаларнинг пойдевори ҳисобланади.
- Арқон техникаси ва чап қўл ҳаракатлари – товуш сифатини белгилайдиган асосий омиллардир.
- Ритм ҳисси ва ижодий машқлар – болада мусиқани ҳис қилиш ва унга шахсий муносабат билдириш имкониятини беради.
- Импровизация ва ансамбль машқлари – боланинг ижтимоий ва мусиқий кўникмаларини бир вақтда ривожлантиради.

Скрипка ўқитишда машқлар тизимли, босқичма-босқич ва ўқувчи имкониятларига мос равишда жорий этилганда, болалар тезроқ ва самарали натижаларга эришади. Шунингдек, машқлар фақат техник вазифани бажариш учун эмас, балки боланинг ижодий дунёси ва муסיқий завқини бойитиш учун ҳам хизмат қилиши керак.

Умуман олганда, болалар учун самарали скрипка машқлари — бу техник кўникма, муסיқий ифодалилиқ ва ижодий ривожланишни уйғун тарзда бирлаштирган ўқитиш усуллари дир. Улар боланинг шахсий ривожланиши, сахнада ўзини эркин тутиши ва муסיқий маданиятининг юксалишига пойдевор яратади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. А. Леман
“Книга о скрипке” С.Петербург-1903
2. К.Родионов
“Игры на скрипке” Москва-1992
3. Rolland, Paul – The Teaching of Action in String Playing
4. Anderson, G. E. ва Frost, R. S. – All For Strings – Comprehensive String Method
1. Shaxnoza A. PROSODIC FEATURES OF SPEECH FORMS OF ADDRESS IN ENGLISH DISCOURSE IN COMPARISON WITH RUSSIAN //Journal of Modern Educational Achievements. – 2022. – Т. 1. – С. 33-38.
2. Shaxnoza A. PROSODIC FEATURES OF SPEECH FORMS OF ADDRESS IN ENGLISH DISCOURSE IN COMPARISON WITH RUSSIAN //Journal of Modern Educational Achievements. – 2022. – Т. 1. – С. 33-38.
3. Shaxnoza, Artikova. "PROSODIC FEATURES OF SPEECH FORMS OF ADDRESS IN ENGLISH DISCOURSE IN COMPARISON WITH RUSSIAN." Journal of Modern Educational Achievements 1 (2022): 33-38.
4. Shaxnoza, Artikova. "PROSODIC FEATURES OF SPEECH FORMS OF ADDRESS IN ENGLISH DISCOURSE IN COMPARISON WITH RUSSIAN." Journal of Modern Educational Achievements 1 (2022): 33-38.
5. Artikova S. M. О НЕОБХОДИМОСТИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 5. – С. 79-83.
6. Artikova S. M. О НЕОБХОДИМОСТИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 5. – С. 79-83.

7. Artikova, S. M. (2020). О НЕОБХОДИМОСТИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН. Theoretical & Applied Science, (5), 79-83.

8. Artikova, S. M. (2020). О НЕОБХОДИМОСТИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН. Theoretical & Applied Science, (5), 79-83.